

Babits mellett legnagyobb sámánja volt, hogy új korszakot jelent, hogy világirodalmi értéket reprezentál, mindez hozzátartozik jelentőségéhez.

Tíz év után teljes történeti jelentőségében és egész emberi és költői nagyságában áll előttünk. Most indul új útjára, amely végtelen, hogy meghódítsa kis hazájának a nagy világot. Mert az ő titáni méretei túlnőttek Pusztaszeren, a Hortobágyon, Budapesten, a Lomnicon, ő a Mont Blanc és a Himaláják magasságai-ban száguld Illés tüzes szekéren. Övé az örökkévalóság.

(Szeged.)

Juhász Gyula.

PINTÉR JENŐ.

Pintér Jenő irodalomtörténeti munkásságával egyre szélesebb körök érdeklődését kívánja megnyerni.*) Bár mi szakemberek szívesebben látnók, ha munkásságát az első négykötetes irodalomtörténete értelmében folytatná s reméljük is hogy egyszer még visszatér *ad pristinum amorem*, el kell ismernünk, hogy népszerűsítő törekvése is jogos. Főként az korunkban, mikor a történeti érdeklődés oly sok tekintetben meglazulni látszik s mikor mind újabb tömegeket kell megnyerni nemzetünk lelke számára, hogy multját megértve jövő ideálját is magáévá tegye. Midőn azonban népszerűségről beszélünk, nem vesszük ezt a szó triviális értelmében. Pintér előszavában joggal mondja, hogy: „Könyvem tudományos törekvésű mű s mind irodalomtörténeti részében, mind a mai irodalom ismertetésében önálló kutatások eredménye“. Ez meg is látszik a mű minden során. Inkább a tárgyalás módja népszerű s némely fejezetek, melyek nem esnek a tudomány fogalma alá. Pintér művében azonban a tudós is megtalálhatja a maga részét, mindenekelőtt a nagy gonddal szerkesztett irodalmi repretoriumokban, de maga a tárgyalás is, világossága mellett, legtöbbször elmélyedésből eredt és ugyanarra vezet vissza.

Pintér műve két, terjedelmére nézve egyenlő főrésze oszlik; az első kötet a régi irodalmat tárgyalja 1900-ig, a másik csupán a XX. század irodalmát. Tartalmilag tehát egyenlőtlen, de célja világos: a nagyközönséget a mai irodalom érdekli elsősorban, azt akarja megismerni, abban kíván eligazodni. S ha ebben lekötöttük érdeklődését, inkább remélhetjük, hogy kedve támad az irodalom régebbi jelenségeit is tanulmányozni, visszamenni forrásaihoz, egyszóval történeti felfogásra nevelni magát. Aligha tévedünk, ha azt hisszük, hogy olvasóközönségének javarésze előbb a második kötet után fog kapni s csak később tér rá az elsőre.

A jelen irodalmi életét megrajzolni mindenkor nehéz feladat. Magát az anyagot is elsőízben összegyűjteni egy-egy korra vonatkozólag, nagy körültekintést, nagy szorgalmat kíván. Még nehezebb rendet vinni a mindenfelől tornyosodó könyvrengedetegbe. Hát még az egyes írók és művek méltatása, helyes világitásba-helyezése, értékének igazságos meghatározása! Mily nehéz mindez kortársainkkal szemben, kikhez ezer kötelék fűz s kik részint nagyon közel, részint nagyon is távol állanak tőlünk. Az írók nem segítik megállapodott ítéletek, jeles kritikák: az „idő malma“, amely csak az értékeset ereszti át rostáján s megőrli a többi. Amit talál is, ugyanoly veszélyek közt készült, mint a saját műve; mások is

*) *A magyar irodalom története*. Képes kiadás. Bp. 1928. I-II., 4° 589 + 330 l.

ugyanúgy eltévelyedhettek a személyes vonzalmak és ellentétek, a pártok, felekezetek, klikkek útvesztőjében.

Jó lélekkel mondhatjuk, hogy Pintér sikeresen küzdött meg mind e nehézségekkel. Ami az elsőt illeti, az anyaggyűjtést, csak tisztelettel adózhatunk neki: ismert és csodált munkabírása ezúttal is elsőrangút produkált. Említésreméltó jelenség aligha maradt ki művéből, mely pedig nem szorítkozik csupán a szépirodalomra, hanem felöleli az irodalomtörténetírókat és kritikusokat, a történetírókat, egyházi és politikai szónokokat, publicistákat és emlékirókat, külön tárgyalja a megszállt területek irodalmát, kiterjed az ifjúsági irodalomra s felveszi még a műfordítást is.

Kemény feladat az előttünk mindig chaotikusan mutatkozó jelen rendszerbefoglalása is. S ha kifogásokat emelhetünk, azt leginkább ennél a résznél tehetjük. Pintér *idealisták és realisták, impresszionisták és szimbolisták, végül naturalisták* címen tárgyalja a XX. századnak először lírai, azután elbeszélő és drámai irodalmát. Már első pillanatra is lehetnek kifogásaink e kategóriák ellen. Az első — *idealisták és realisták* — felette tág fogalom s irodalmunk majd minden korára alkalmazható. Gondoljunk csak Bodnár Zsigmondra, ki e két kategóriát végigvezette az egész magyar irodalomtörténeten! Ide sorozta a szerző az Arany János iskolájából kiinduló Vargha—Kozma—Szabolcska-féle költői irányt. Legtalálóbbról a második cím: *impresszionisták és szimbolisták*, Ady és Babits s szellemi rokonai. Itt van, helyesen, Reményik, Aprily, Mécs László is. A harmadik osztályba naturalisták címen a szociálista költészet s a futurizmus került: Csizmadia Sándor, Peterdi Andor, Várnai Zseni egyrészt, Kassák Lajos másrészt. E beosztás nemcsak azért helytelen, mert egy társadalmi s egy esztétikai kategória jut együvé, hanem mert a naturalizmus a szimbolizmus után kerül, holott mindenütt, nálunk is megelőzte azt, másrészt pedig a futurizmust egyáltalán nem lehet naturalizmusnak nevezni; messze elrugaszkodik az a valóságtól! Igaz ugyan, hogy világnézete közel áll a többnyire naturalista stílust követő szocialistákéhoz. E jelentős címek mellett vannak kevesetmondók is, mint *A millenium korának költői*: Reviczky, Kis József, Endrődi Sándor. Különösen semmitmondó a *Neves költők* kategória, mely az első kötetben is többször előfordul. Egyáltalán Pintér itt elhagyta régebbi irodalomtörténetének klasszicizmus-, romanticizmus-, realizmus-féle osztályozását, noha ezekhez szépen illett volna folytatólag a naturalizmus-szimbolizmus-futurizmus, s inkább a történelmi korszakokat írta címül, mint: a szabadságharc, a kiegyezés korának költői, vagy egyszerűen csak századok szerint osztályoz. Mind e kifogásunk azonban nem eshetik súlyosan latba, mert az irodalomtörténetek általában, így a nagy külföldi irodalomtörténetek is, a legkülönbözőbb alapon osztályoznak s az egységes *fundamentum divisionis*-t nem ismerik. Mindez nemcsak a feladat nagy nehézségét bizonyítja, hanem azt is, hogy az irodalomtörténet, sajnos, mily kevéssé önálló tudomány ma még! A német irodalomtörténet ép most keresi a módját, hogy a stílusok alapján egységes felosztási bázisra tegyen szert, hogy exaktságban utolérje az e tekintetben már előtte haladó művészettörténetet.

*

Felette sikerülten oldja meg azonban a szerző harmadik feladatát: az egyes írók és művek méltatását. Első sorban: nem bírál, hanem ismertet. Ha az eddigi irodalomtörténetek ellen joggal hangzott a közönség panasza, hogy írók a művek ismeretét már feltételezik s csak bírálják anélkül, hogy tartalmukat ismer-

tetnék: e könyv ellen nem lehetne helyén eféle kifogás. Itt a művek, főként a lírai kötetek, elsősorban tartalmilag vannak ismertetve, mégpedig meleg beleérzéssel (az *Eintühlung*, az íróval való közösségvállalás, a modern esztétika alapkövetelménye!) s csak aztán következik az értékelő, bíráló fejtegetés. E tekintetben talán több is helyén lett volna, de a szerzőnek a tárgyilagosság volt a célja elsősorban: igazságszolgáltatás az írónak, akár egyet ért vele, akár nem. Modern, ma élő írókról lévén szó, csak helyesélhetjük az eljárást. Pintér mestere a kevés szóval sokatmondásnak. Fejezetei általában nem hosszúak, még a nagy írókról sem; sokszor egy-egy írónak csak néhány sor jut. De szinte élvezettel olvassuk e néhány sorban is a legtalálóbb jellemzést, amit inkább csak bővebben kifejteni lehetne, de lényegest hozzátenni alig. Lehetne-e például Szabó Dezsőről sok szóval is ennél többet mondani: „Szabó Dezső forrongó lelkű, szertelen fantáziájú, agitátor-természetű regényíró. Népies és romantikus, stilizáló és szimbolikus, naturalista és futurista, művész és kontár egy személyben” —? Vagy Makkai regényéről, az *Ördögsekér*-ről: „Igazi írói tehetségre valló regénye, az *Ördögsekér*, a dekádens lelkiség csüggesztő megnyilvánulása. Nem a Báthoryak korának képe ez a mű, hanem a neureszténias modern fantáziájának érzéki játéka”. Szép Ernőről ezt olvassuk: „Világfájdalmas költő a megértés és megbocsátás lírikusa. Hangulatképei a világváros zajában magára hagyott érzékeny lélek fájdalmát tükrözik. Sok gyöngédség mellett sok érzelgés van verseiben. Tudatosan naiv hanghordozása és csilingelő rimelése meglehetősen sajtóhangúvá teszi líráját. A nagy gyermek szerepét játssza: álmélkodik és sírdogál”. Szomorj Dezsőt így jellemzi:

Fantáziájában romantikus, hangulataiban dekadens, témáinak merészségében és stílusának csináltságában a francia impresszionisták és naturalisták tanítványa. Olykor tagadhatatlanul megkapó páthoszu és nyelvbottlásaiban is merészen hangzatos stílusú, legtöbbször azonban kihívóan és kibírhatatlanul affektáló.

Mily találó Ady jellemzése is s mily egyszerűen fejt meg azt a különös jelenséget, hogy érte egyformán rajonghatnak idegenül és magyarul érző emberek, hogy a hazaáruló és a hazamentő címe egyforma joggal járhat ki számára:

Amint jellemében, úgy költészetében is hangulatainak, mámorának és baráti körének rabja volt. Kérkedett nemes származásával és úri fajtájával, de ugyanakkor becs mérőleg nyilatkozott a nemesekről és proletárnak vallotta magát; istentagadó racionalista volt és istenes bibliaforgató, individualista és szocialista, rettegő beteg és gyilkoskedvű forradalmár; keblére ölelte a nemzetiségeket, majd gúnyosan és féltékenyen támadta őket. Még tüntetően hangoztatott zsidórajongása sem zavartalan filozofizmus. Költészete annyira tele van ellenmondásokkal és zavaró jelenségekkel, hogy méltán ejtette zavarba és bősztítette egymás ellen olvasóit és magyarázóit.

Pintér irodalomtörténeti tárgyilagosságából kifolyólag nem foglal pártállást egyik írói iskola mellett sem. Mintegy az irodalom fölött áll s valóban csak ily magaslaton nyerhet tiszta áttekintést. De azért kiérzik a maga álláspontja, a maga meggyőződése, mondhatjuk *világnézete* is. Hiszen az írói egyéniség végeredményben mégis mindent a maga lelkiségén keresztül lát. Abból kevésbbé, hogy mennyi helyet juttat egy-egy írónak, mert Ady Endre az, akit legbővebben tárgyal a Vargha Gyula éppamny lapot kap, mint Babits Mihály. De felfogásában ott van az a magyar józanság, mely nemzetünknek mindig oly értékes tulajdonsága volt, (s melytől az idegen lelki-

ség folyton le akarja téríteni) legyen akár politikáról, akár művészetről, akár erkölcsi kérdésekről szó. Ám nevezzük ezt konzervativizmusnak: egészséges lelkeség ez, mely megóv a veszedelmes túlzásoktól s Scylla és Charibdis közt biztosan vezeti hajónkat. Pintért sem zavarja meg a piac lárámája, vagy hallgatása: halad bátran a maga útján. Megért, megmagyaráz, méltat minden törekvést, de mégis becsesebb előtte az a munka, mely a magyarság értékeit tárja föl, mint az, amely hibáiban dúskál, vagy éppen gyalázatával akar hatást elérni. Értékesebb az író, ha nemes erkölcsi alapon áll, mint ha a *l'art pour l'art* és a nietschei *Jenseits von Gut und Böse* nevében ledönti a társadalmi tisztesség korlátait s pizsokban és érzékiségében vájkál. Lelkéhez közelebb van az a munka, amely tisztán, világosan, magyarázóan beszél, mint amely eredetiség örve alatt elcsavarja nyelvünk szellemét, vagy idegenségével meghamisítja. Keresi a magyar értékeket és örömmel mutat rájuk s elszomorítja, ha nem találja, vagy ép ha ellenségére bukkan. Ily vezetés mellett jóleső biztonságban érezzük magunkat s szívesen vállalunk szolidaritást a szerzővel: mindig a legnagyobb diadal, melyet valamilyen író arathat.

A tulajdonképeni magyar irodalmon kívül megtaláljuk Pintér könyvében szétdarabolt hazánk egész irodalmát. Külön fejezetek tárgyalják az *erdélyi*, a *felvidéki* és a *délvidéki* magyar irodalmat, egy fejezet pedig az *amerikai* magyar irodalomról foglalkozik. Meleg rokonérzéssel vannak ezek is írva s megállapítják, hogy „az elszakított országrészekben évek során keresztül kialakul ugyan a helyi színezetű irodalom is, de azért a külön medrekbe szorított írói törekvések vizei mégis csak egyesülnek az egységes magyar irodalom medencéjében“. Az *ifjúsági írók* című fejezet Bezerédj Amália *Flóra könyvétől* (1836) máig felsorolja s többekévéssé méltatja e nembeli irodalmunkat. A *műfordítók* fejezet pedig Szenci Molnár Albert zsoldánfordításán kezdve (1607) napjainkig tárgyalja az idegen művek átültetésének fázisait. E részben némi hiányt tapasztalunk: Szenci Molnár után mindjárt Kazinczy Ferencre tér át: „A fejlődés második mozzanata Kazinczy Ferenc nevéhez fűződik“. Hát Faludi Ferenc enemű munkássága, különösen a *Téli éjszakák?* Mikes *Mulatságos napjai* s a testőr írók törekvései, pld. Besenyei Sándor Milton-fordítása, vagy Báróczi *Kasszandra*-ja? Voltaire *Henriade*-ja két fordításban is megjelent ekkor: Péczeli Józsefében és Szulágyi Sámuelében. Ezt a hiányt pótolandónak érezzük.

Ami nem fért az egyes fejezetekbe, azt számos nagy gonddal szerkesztett és többnyire tanulságos táblázatban adja a könyv. Ilyenek az *Időmutató*, *Helymutató*, *Szómutató*, *Névmutató*. Különösen tanulságos ezek közt az *Időmutató*, mely négy rovatban szinchronisztikus módon adja egymás mellett az egyidejű magyar és külföldi irodalmi jelenségeket a megfelelő politikai és kulturális mozzanatokkal kapcsolatban. Érdekes nyomon kísérni, mint felelnek meg a magyar és külföldi jelenségek egymásnak, majd rokonságot, majd eltérést mutatva, aszerint, hogy hazánk együtt bír-e haladni a külföldi műveltséggel, vagy kényszerült eltérni tőle. Sokszor ez az összevetés inkább kuriózszerűen hat, pld., hogy 1598-ban Pázmány Péter megkezdi tanári működését a gráci egyetemen és Shakespeare megírja *Hamletet*, s hogy *Othello az Igazságra vezető Kalauz*-zal egy évben jelent meg (1613). De sokszor mélyebb értelmű is. Pld., hogy Mikes abban az évben kezdte meg *Törökországi leveleinek írását*, amelyben Retz bíboros emlékiratai megjelentek (1717). 1772-ben *Agis tragédiájá*-nak megjelenési évében alakult meg a Göttinger-Hainbund, tehát Besenyei akkor alapítja meg nálunk a klasszicizmust Voltaire nyomán, mikor Németországban a Sturm und Draug

fiatal csapata már a romantikát indítja útjára. Persze az eltérés hovatovább kisebbedik s már nem lep meg, ha pld. Széchenyi *Hitele* (1830) Hugo *Hernani*-jának előadási évével esik egybe, vagy Szigligeti munkássága Sardou sikereivel.

*

Pintér kötetait számos igen sikerült illusztráció ékesíti: részint írói arcképek, részint egyes jelenetek az írók műveiből, amint azt nagy művészek megörökítették. Olykor azonban kissé sokaljuk is, mikor pld. Vargha Gyula házát és kertjét külön-külön kép mutatja be, vagy mikor a műfordítással kapcsolatban a külföldi klasszikusok arcképsorozatát is leközi.

Fejtegetéseinkből, azt hisszük, eléggé kitűnik, hogy Pintér könyve a tanulságoknak nemcsak gondolatébresztő térképe, hanem egyszersmind útmutató is az irodalomtörténet jövőendő feladatai számára.

Zlinszky Aladár.

ÚJ OLASZ KÖNYVEK.

Vagy húsz kötet könyv fekszik íróasztalomon. Valamennyi 1928-ban jelent meg.

*

Regény. Fehér fedőlapon feketés és piros nyomású címlap: az olasz regények jellegzetes köntöse. A cím nem sokat mond. Egy név: Cola. De alatta kisebb betűkkel ezt olvasom: *o ritratto dell' Italiano*. Felül pedig a legújabb olasz regényirodalom egyik legjobban hangzó neve áll: Mario Puccini. A regény tehát „az olasz ember arcképét“ akarja megfesteni. A könyv a Duce-nek van ajánlva, akinek az első oldalon a szerző köszönetét fejezi ki, hogy az 1916—17-es évek fegyvelmezetlen és nem-bánom Cola-iból az anno V. sziklakemény, lelkes olaszát tudta kifaragni.

Cola földműves. Becsületes, ügyes, munkás. Horizontját anyagi érdekei határolják. Valami magosabb, kollektív célt elképzelné sem tud. Egyáltalában nincs tudatában annak, hogy ő egy nemzetnek a tagja. Nem nevelték rá és soha senki sem tanította meg arra, hogy vakon egy eszme szolgálatának igájába hajtsa a fejét. A regény első lapján már bakaruhában találkozunk vele s ugyanígy hagyjuk el őt, miután 360 oldalnyi utat tettünk meg társaságában. Ezalatt a front mögött dolgozott különböző munkásosztagokban. A háború elhőmpölyög mellette, anélkül, hogy részt kérne magának szenvedéseiből. A tisztiszolgai rang a legmagasabb fokozat, melyet sikerült elérnie. Nem is vágyakozik másra. Mégis elkapja őt is a kérlelhetetlen sors. Az asiagai fensíkon a gránát összeroncsolja egyik karját. De a családjához haza induló „csonka hős“ azt sem tudja, miért hullott hát a vére . . . Így látta a háború olasz nemzedékét a költő és regényíró.

*

Benedetto Croce legújabb műve: *Storia d'Italia dal 1871 al 1915*. Croce hű maradt a háború előtti kor liberalizmusához, melynek légkörében nevelkedett, és a fascizmus politikai módszereit ellen többször fölemelte tiltakozó szavát. De tudományos egyénisége kizárja, hogy ítéleteit pártállásának hatása alatt formálja meg.

Új művének első fejezetében azt a lelki hangulatot igyekszik velünk megéreztetni, amely az olasz ifjúságra 1870 után borult. Az apák az előző húsz év